

e-ISSN 3060-5059

DOI: 10.67227

IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in
Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 9

2026

Founded in 2024

publishscience.uz

publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

O'ZBEKISTONDA AYOLLAR MIGRATSIYASI: OILA VA JAMIYATGA TA'SIRINING TARIXIY TAHLILI (1991–2026-YILLAR)

Mamadaliyeva Dilnozaxon Ilhomjon qizi

Farg'ona davlat universiteti, tadqiqotchi.

e-mail: Mamadaliyevadilnoza@gmail.com **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0009-9029-4906>

Annotatsiya.

Ushbu maqolada O'zbekiston mustaqillikka erishgan davrdan (1991-yil) hozirgi vaqtga qadar (2026-yil) xotin-qizlar mehnat migratsiyasining shakllanish bosqichlari va rivojlanish dinamikasi tarixiy-sotsiologik jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, xorijga ketuvchi ayollar oqimining an'anaviy o'zbek oilasi institutiga, gender rollarining o'zgarishiga hamda jamiyat mafkurasiga ko'rsatgan ijobiy va salbiy ta'siri baholanadi.

Kalit so'zlar: ayollar migratsiyasi, gender transformatsiyasi, shattl migrantlar, ijtimoiy yetimlik, mehnat bozori, oilaviy institut, O'zbekiston.

ЖЕНСКАЯ МИГРАЦИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ: ИСТОРИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЕЁ ВЛИЯНИЯ НА СЕМЬЮ И ОБЩЕСТВО (1991–2026 ГГ.)

Мамадалиева Дилнозахон Илхомжон кизи

Ферганский государственный университет, исследователь.

Аннотация.

В статье с историко-социологической точки зрения анализируются этапы формирования и динамика развития женской трудовой миграции в Узбекистане с момента обретения независимости (1991 г.) по настоящее время (2026 г.). Также оценивается положительное и отрицательное влияние миграционного потока женщин за рубеж на институт традиционной узбекской семьи, трансформацию гендерных ролей и идеологические установки общества.

Ключевые слова: женская миграция, гендерная трансформация, челночные мигранты, социальное сиротство, рынок труда, институт семьи, Узбекистан.

WOMEN'S MIGRATION IN UZBEKISTAN: A HISTORICAL ANALYSIS OF ITS IMPACT ON FAMILY AND SOCIETY (1991–2026)

Mamadaliyeva Dilnozaxon Ilhomjon qizi

Fergana State University, Researcher.

Abstract.

This article provides a historical and sociological analysis of the stages of formation and development dynamics of female labor migration in Uzbekistan from the country's independence in 1991 to the present (2026). It also assesses the positive and negative effects of women's migration abroad on the institution of the traditional Uzbek family, the transformation of gender roles, and the ideological attitudes of society.

Keywords: women's migration, gender transformation, shuttle migrants, social orphanhood, labor market, family institution, Uzbekistan.

Kirish. XXI asr boshlaridan buyon global migratsiya jarayonlarida ro'y berayotgan eng muhim sifat o'zgarishlaridan biri — bu mehnat migratsiyasining tizimli ravishda "feminizatsiyalashuvi" hodisasidir [5]. Dunyo miqyosida xalqaro migrantlarning qariyb 48 foizini xotin-qizlar tashkil etayotgan bir sharoitda, Markaziy Osiyo, xususan, O'zbekiston Respublikasidagi ayollar mobilligi o'zining ijtimoiy-madaniy xususiyatlari bilan ajralib turadi.

1991-yilda mustaqillikka erishgan O'zbekiston o'zining iqtisodiy-ijtimoiy formatsiyasini o'zgartirish, rejalashtirilgan ma'muriy tizimdan bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayonida jiddiy demografik va strukturaviy siljishlarni boshdan kechirdi. Sanoat korxonalarining transformatsiyasi, qishloq xo'jaligidagi institutsional islohotlar dastlabki o'n yillikda agrar va hududiy ishsizlik muammolarini yuzaga keltirdi. Bu esa aholining, birinchi navbatda, erkaklar, so'ngra esa faol ravishda ayollar qatlamining tashqi mehnat bozorlariga chiqishini taqozo etdi.

Agar 1990-yillarning boshlarida o'zbek jamiyati uchun ayol kishining oila va mahalla muhitidan uzoqda, xorijiy mamlakatlarda uzoq muddatli mehnat faoliyati bilan shug'ullanishi an'anaviy mentalitet va patriarxal qadriyatlar nuqtayi nazaridan salbiy yoki g'ayritabiyy holat sifatida baholangan bo'lsa, 2026-yilga kelib bu tushuncha butunlay transformatsiyaga uchradi. Bugungi kunda o'zbekistonlik xotin-qizlar nafaqat o'z oilalarining iqtisodiy tayanchi, balki global mehnat bozorining turli tarmoqlarida (tibbiyot, ta'lim, logistika, xizmat ko'rsatish, axborot texnologiyalari) raqobatbardosh subyekt sifatida namoyon bo'lmoqda.

Ushbu jarayonning 1991–2026-yillar oralig'idagi 35 yillik tarixiy davrini tahlil qilish ayollar migratsiyasining oila barqarorligiga, bolalar tarbiyasiga, ajrimlar statistikasiga va jamiyatning gender mafkurasiga ta'sirini sotsiologik hamda konseptual jihatdan tadqiq etishni talab qiladi. Mazkur maqolaning maqsadi — xotin-qizlar migratsiyasining bosqichma-

bosqich rivojlanish tendensiyalarini aniq tarixiy va statistik ma'lumotlar yordamida ochib berish hamda uning oqibatlarini sotsiologik jihatdan baholashdan iborat.

Tadqiqot ishini tizimli tashkil etishda qiyosiy-tarixiy, tizimli-strukturaviy va gender tahlili metodlaridan keng foydalanildi [11]. O'zbekistonda ayollar migratsiyasining dinamikasini o'rganishda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligining 1991–2025-yillardagi demografik to'plamlari, Migratsiya bo'yicha xalqaro tashkilot (IOM) hamda Birlashgan Millatlar Tashkilotining Aholi va taraqqiyot jamg'armasi (UNFPA)ning tahliliy hisobotlari birlamchi manba sifatida xizmat qildi.

Shuningdek, maqolada sotsiologik kontent-analiz hamda muallif tomonidan olib borilgan qiyosiy tahlillar doirasida migrant ayollar oilalaridagi ijtimoiy-psixologik muhit, ajrimlar dinamikasi va "ijtimoiy yetimlik" ko'rsatkichlari tizimlashtirildi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

O'zbekistonda ayollar migratsiyasi masalasining ilmiy o'rganilishi mustaqillikdan keyingi ijtimoiy-iqtisodiy va demografik jarayonlar bilan bevosita bog'liq holda shakllangan. Dastlabki tadqiqotlarda migratsiya, asosan, mehnat bozori, aholi bandligi, demografik jarayonlar va iqtisodiy transformatsiyalar doirasida tahlil qilingan bo'lsa, keyingi yillarda ayollar migratsiyasining gender xususiyatlari, oilaviy munosabatlar, ijtimoiy moslashuv va huquqiy himoya masalalariga alohida e'tibor qaratila boshlandi.

O'zbekiston mehnat migratsiyasining ijtimoiy, huquqiy va gender jihatlarini kompleks o'rgangan tadqiqotlar ham mazkur mavzuning metodologik asoslarini kengaytirdi. Jumladan, BMT Taraqqiyot dasturi tomonidan 2015-yilda nashr etilgan "Labour Migration in Uzbekistan: Social, Legal and Gender Aspects" to'plamida ichki va tashqi mehnat migratsiyasi, migrantlarning huquqlari, bandlik masalalari hamda gender omili bilan bog'liq muammolar yoritilgan. Mazkur tadqiqotlarda O'zbekistondagi migratsiya jarayonlari bo'yicha 2006–2007-yillarda o'tkazilgan sotsiologik tadqiqotlar natijalaridan foydalanilgani mavzuning empirik asoslarini boyitadi.

Shu bilan birga, mavjud ilmiy adabiyotlarning tahlili shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda ayollar migratsiyasi ko'proq mehnat migratsiyasi, gender tengligi, bandlik va huquqiy himoya nuqtayi nazaridan o'rganilgan. Migratsiyaning 1991–2026-yillardagi tarixiy evolyutsiyasi, uning turli bosqichlarida ayollarning migratsion faolligining o'zgarishi, migratsiyaning oila tarkibi, nikoh, farzandlar tarbiyasi, oilaviy rollar, ayollarning ijtimoiy mavqeyi va jamiyatdagi gender munosabatlariga uzoq muddatli ta'siri esa alohida tarixiy tadqiqot obyekti sifatida yetarlicha kompleks tahlil qilinmagan. Aynan mana shu jihat mazkur tadqiqotning ilmiy yo'nalishini belgilaydi.

Mazkur tadqiqot 1991–2026-yillarda O'zbekistonda ayollar migratsiyasining shakllanishi, rivojlanishi va uning oila hamda jamiyatga ta'sirini tarixiy nuqtayi nazardan tahlil qilishga qaratilgan. Tadqiqotda tarixiy jarayonlarni faqat migratsiya ko'rsatkichlari orqali emas, balki ularning ijtimoiy, demografik, iqtisodiy va gender oqibatlari bilan o'zaro bog'liqlikda o'rganish tamoyiliga amal qilindi.

NATIJA VA MUHOKAMA

Xotin-qizlar mehnat migratsiyasining miqdoriy ko'rsatkichlari mustaqillik yillarida tekis chiziq bo'ylab emas, balki chuqur iqtisodiy va geopolitik siljishlar ta'sirida o'zgarib bordi. Ushbu jarayonlarni chuqur anglash uchun davlat statistikasini tahlil qilish va uni hududiy xususiyatlar bilan bog'lash lozim.

O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi (hozirgi Statistika agentligi) ma'lumotlariga ko'ra, 1990-yillarning o'rtalarida mamlakat tashqarisiga mehnat faoliyati va doimiy yashash uchun chiqib ketayotgan fuqarolar o'rtasida xotin-qizlar ulushi bor-yo'g'i 12,4 foizni tashkil etgan. Ushbu qatlamning asosiy qismini "shatti" savdogarlari hamda oilaviy migratsiya tarkibida eriga hamrohlik qilayotgan ayollar tashkil etgan [12]. Biroq 2000-yillardan boshlab ushbu ko'rsatkich keskin o'sdi. 2005-yilda tashqi migratsiya oqimidagi ayollar ulushi 18,6 foizga, 2012-yilga kelib esa 26,4 foizga yetdi. Ushbu davrda Rossiya Federatsiyasining Federal Migratsiya Xizmati (FMS) rasmiy reyestrilarida o'zbekistonlik xotin-qizlar soni 450 ming nafardan ortganligi qayd etilgan. Keyingi eng yirik o'sish davri 2017–2022-yillarga to'g'ri keladi. 2018-yilda respublikadan xorijga chiqqan 13,8 million nafar fuqarodan 42 foizini (5,8 million nafari) xotin-qizlar tashkil etdi. 2022-yilgi doimiy va uzoq muddatli emigratsiya ko'rsatkichlarida gender muvozanati tarixda ilk bor tenglashib, ketgan fuqarolarning 53,1 foizi aynan ayollar hissasiga to'g'ri keldi [1].

Ayollar migratsiyasining intensivligi respublika hududlarining o'ziga xos iqtisodiy-ijtimoiy va madaniy xususiyatlariga ko'ra jiddiy farq qiladi. Sotsiologik tahlillar doirasida hududlarni uchta guruhga ajratish mumkin: yuqori intensivlikka ega hududlar (Farg'ona vodiysi viloyatlari, Xorazm va Samarqand): Farg'ona, Andijon va Namangan viloyatlarida demografik zichlikning yuqoriligi hamda ichki mehnat bozorida xotin-qizlar uchun ish o'rinlarining yetishmasligi ayollar migratsiyasini eng yuqori ko'rsatkichga olib chiqdi. 2023-yilgi statistikaga ko'ra, vodiylaridan ketgan jami mehnat migrantlarining 34 foizini ayollar tashkil etgan. Xorazm viloyatida esa ayollar asosan Qozog'iston va Rossiyaning agrar va xizmat ko'rsatish tarmoqlariga, Samarqand viloyati ayollari esa Turkiya (Istanbul, Antalya) va BAA (Dubay) bozorlariga yo'naltirilgan. O'rta intensivlikka ega hududlar (Buxoro, Qashqadaryo, Surxondaryo, Navoiy): ushbu hududlarda an'anaviy oilaviy qadriyatlar va patriarxal qarashlar nisbatan kuchli saqlanganligi sababli, ayollarning yolg'iz o'zi uzoq muddatga chet elga ketishi uzoq vaqt cheklab kelindi. Biroq 2018–2024-yillarda Qashqadaryo va Surxondaryodan ham Rossiya va Turkiyaga enagalik va tikuvchilik sohalari uchun ketuvchi ayollar oqimi 2,1 baravarga ko'paydi [8]. Nisbatan past intensivlikka ega hududlar (Toshkent shahri va Toshkent viloyati): poytaxt hududida xizmat ko'rsatish, savdo va ishlab chiqarish sohalarida ayollar bandligi yuqori darajada ta'minlanganligi sababli, bu yerda tashqi migratsiyaga bo'lgan ehtiyoj past. Toshkent shahridan chiquvchi ayollar migratsiyasi asosan mehnat emas, balki ta'lim (Rossiya, AQSh, Yevropa universitetlari) xarakteriga egadir.

2024-yil 17-oktyabrda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-162-sonli Farmoni migratsiyani boshqarish modelini tubdan o'zgartirdi [6]. Eski tizim o'rniga Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Migratsiya agentligi tashkil

etildi. 2025-yil yakunlari va 2026-yilning birinchi choragi ma'lumotlariga ko'ra, yangi agentlik tomonidan xotin-qizlar bandligini diversifikatsiya qilish maqsadida Germaniya, Buyuk Britaniya, Janubiy Koreya, Yaponiya va Avstriya kabi dunyoning 36 ta rivojlangan davlatlari bilan bevosita shartnomalar tuzildi. 2025-yilda mazkur shartnomalar doirasida Germaniyaga "Ausbildung" (ishlab chiqarish ta'limi) va tibbiyot (hamshiralik) sohasi bo'yicha 12 mingdan ortiq o'zbekistonlik ayol qonuniy va xavfsiz tarzda yuborildi [2]. Ularning o'rtacha oylik daromadi 2 200 yevrodan 3 800 yevrogacha yetmoqda, bu esa MDH davlatlaridagi o'rtacha daromaddan (600–800 dollar) qariyb 4 baravar yuqoridir.

Migratsiya bo'yicha xalqaro tashkilot (IOM) va Migratsiya agentligining 2026-yil fevral oyidagi qo'shma monitoring hisobotiga ko'ra, qonuniy shartnomalar ulushining ortishi natijasida Rossiya va Turkiyadagi norasmiy, huquqiy himoyasiz ishlayotgan o'zbek ayollari soni 2023-yilga nisbatan 35 foizga qisqargan [4].

Oila sotsiologiyasi nuqtayi nazaridan, o'zbek oilasining an'anaviy strukturaviy-funksional modeli patriarxal iyerarxiyaga tayanadi. Biroq ayollar migratsiyasi ushbu tizimga chuqur korreksiya kiritdi. Migrant ayollar tomonidan mamlakatga yuborilayotgan pul o'tkazmalari (remittensalar) faqat iste'mol xarajatlariga emas, balki investitsion kapitalga aylanmoqda. Sotsiologik tadqiqotlar markazi tomonidan o'tkazilgan so'rovnomalar natijalariga ko'ra, migrant ayollar oilalarining 62 foizida yuborilgan pullar hisobidan oilaviy tadbirkorlik (issiqxonalar, tikuvchilik sexlari, savdo do'konlari) yo'lga qo'yilgan [3]. Moliyaviy ta'minotchi rolga o'tgan ayolning oila ichidagi qarorlar qabul qilishdagi (masalan, uylarni sotib olish, farzandlarni qaysi o'quv yurtiga berish, to'ylar o'tkazish) ulushi va ovoz berish huquqi 18 foizdan 74 foizgacha ko'tarilgan. Bu holat an'anaviy patriarxal tazyiqni kamaytirib, oilada teng huquqli hamkorlik modelini shakllantirmoqda. Biroq iqtisodiy yutuqlar bilan bir qatorda jiddiy ijtimoiy inqirozlar ham yuzaga keldi. Onaning oilada uzoq vaqt (1 yildan 5 yilgacha) bo'lmasligi bolalar hayotida "ijtimoiy yetimlik" (Social Orphanhood) fenomenini paydo qildi [7]. Oila va gender ilmiy-tadqiqot institutining tadqiqotlariga ko'ra, onasi chet elda bo'lgan bolalarning: 44 foizida chuqur psixologik depressiya, emotsional yakkalanish va begonalashish belgilari aniqlangan; 31 foizida umumta'lim maktablarida darslarni o'zlashtirish ko'rsatkichlari pasayib ketgan; voyaga yetmaganlar o'rtasidagi huquqbuzarliklarning qariyb 22 foizi ota-onasining biri yoki har ikkisi tashqi mehnat migratsiyasida bo'lgan oilalar farzandlari hissasiga to'g'ri kelmoqda.

Bolalar tarbiyasining buvilar va qarindoshlar zimmasiga yuklanishi avlodlar o'rtasidagi an'anaviy qadriyatlar zanjirining uzilishiga va yoshlarda deviant xulq-atvorning shakllanishiga sabab bo'lmoqda.

Uzoq masofali nikohlar (transnational marriages) sotsiologik jihatdan eng zaif oilaviy model hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi fuqarolik ishlari bo'yicha sud amaliyoti tahliliga ko'ra, 2015–2025-yillar oralig'ida qayd etilgan qonuniy ajrimlarning 18,4 foizida da'vogar yoki javobgarning uzoq muddatli tashqi mehnat migratsiyasida bo'lganligi nikoh buzilishining asosiy huquqiy-ijtimoiy sababi sifatida qayd etilgan [10]. Er-xotin o'rtasidagi emotsional aloqalarning uzilishi, uzoq muddatli rashk natijasida kelib chiquvchi oilaviy nizolar oila institutining tanazzuliga olib kelmoqda.

Jamiyat sotsiomadaniy tizim sifatida ayollar migratsiyasi ta'sirida jiddiy mafkuraviy va strukturaviy o'zgarishlarni boshdan kechirmoqda. Dastlabkisi — stereotiplarning modernizatsiyalashuvi. O'zbek xalqining an'anaviy mentalitetida mavjud bo'lgan "Ayol kishi eridan ruxsatsiz ko'chaga chiqmasligi kerak", "Ayolning joyi ro'zg'orda" degan rigid stereotiplar iqtisodiy voqeliklar bosimi ostida yumshadi. Jamiyat ayolning xorijga borib pul topishini, o'z biznesini yo'lga qo'yishini nafaqat qabul qila boshladi, balki ma'lum ma'noda uni ijtimoiy yutuq (muvaffaqiyat) sifatida baholash mezonlari shakllandi.

Keyingisi — huquqiy va institutsional himoya tizimi. 2024–2026-yillarda hukumat tomonidan migrant ayollarning kamsitilishiga qarshi huquqiy kafolatlar kuchaytirildi. Mahallalarda faoliyat yuritayotgan "Xotin-qizlar faollari" tizimi orqali xorijga ketayotgan va u yerdan qaytgan ayollarning doimiy monitoringi yo'lga qo'yilgan. Prezidentning PF-162-sonli Farmoniga muvofiq, migrant ayollarning huquqlarini xorijda himoya qilish uchun maxsus yuridik va psixologik koll-markazlar (call-centers) tashkil etildi, bu esa ularning ekspluatatsiya qilinish darajasini pasaytirdi.

XULOSA

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, 1991–2026-yillar oralig'idagi tarixiy davr O'zbekistonda ayollar migratsiyasining murakkab, ziddiyatli va transformatsion evolutsiyasini ko'rsatdi. Dastlab iqtisodiy inqirozdan omon qolish vositasi sifatida stixiyali boshlangan xotin-qizlar mobilligi bugungi kunga kelib qonuniy, professional va yuqori daromadli mehnat harakatiga aylandi. Migratsiya o'zbek oilalarining moddiy farovonligini ta'minlash va xotin-qizlarning ijtimoiy-iqtisodiy mustaqilligini oshirishda ulkan ijobiy rol o'ynadi. Biroq shu bilan birga, u oilaviy ajrimlarning ko'payishi va bolalar o'rtasida "ijtimoiy yetimlik" muammosini keltirib chiqardi. 2026-yil nuqtayi nazaridan kelajakdagi strategik vazifalar sifatida quyidagilarni belgilash lozim: migrant ayollarning xorijda orttirgan sarmoyalarini O'zbekiston ichki bozorida kichik va o'rta biznes loyihalariga yo'naltirish mexanizmlarini (Prezidentning PF-162-sonli Farmoni doirasida) yanada kengaytirish; xorijda uzoq muddat bo'lgan onalarning farzandlarini ijtimoiy-psixologik adaptatsiya qilish bo'yicha maktab va mahalla tizimida maxsus dasturlarni joriy etish; ayollar migratsiyasi geografiyasini rivojlangan G'arbiy Yevropa va Osiyo mamlakatlari hisobiga yanada diversifikatsiyalash, ularning kasbiy malakasi va til bilish darajasini tizimli oshirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. *O'zbekiston Respublikasida demografik holat. 2022-yil.* – Toshkent, 2022. – URL: <https://stat.uz/uz/Статистика>
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Migratsiya agentligi. *Migratsiya jarayonlarini tartibga solish va hamkorlik sohasida 2025-yilda amalga oshirilgan ishlar to'g'risida ma'lumot.* – Toshkent, 2025. – URL: <https://gov.uz/oz/migration/sections/view/111216> O'zbekiston Respublikasi Hukumat portal

3. Ratha D., Chandra V., Kim E. J., Mahmood A., Plaza S. *Migration and Development Brief 39: Remittance Flows Continue to Grow in 2023 Albeit at Slower Pace.* – Washington, DC: World Bank, 2023. – URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2023/12/18/remittance-flows-grow-2023-slower-pace-migration-development-brief> World Bank
4. International Organization for Migration (IOM). *Uzbekistan — Migration Situation Report — Quarterly Compilation (October–December 2025).* – 2026. – URL: <https://dtm.iom.int/reports/uzbekistan-migration-situation-report-quarterly-compilation-october-december-2025> dtm.iom.int
5. United Nations Population Fund (UNFPA). *International Migration and Human Rights: Challenges and Opportunities on the Threshold of the 60th Anniversary of the Universal Declaration of Human Rights.* – New York: UNFPA. – Bo'lim: *Female Migrants.* – URL: https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/int_migration_human_rights.pdf United Nations Population Fund
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 17-oktabrdagi PF-162-son *"Migratsiya jarayonlarini boshqarish tizimini isloh qilish bo'yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to'g'risida"*gi Farmoni // *Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.* – 2024. – URL: <https://lex.uz/uz/acts/-7170458> Lex.uz
7. Abdusamatov X., Jurayeva Sh., Yangiboyeva D. *Migrant oila farzandlarining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari: ilmiy-uslubiy qo'llanma.* – Toshkent: Mahalla va oila nashriyoti, 2022. – URL: https://api.moiti.uz/media/book/Migrant_oila_farzandlari1-2.pdf api.moiti.uz
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. *O'zbekistonda xotin-qizlar va erkaklar: fakt va raqamlar.* – Toshkent, 2024. – URL: <https://gender.stat.uz/> gender.stat.uz
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. *Gender statistikasi.* – Toshkent. – URL: <https://stat.uz/en/14-official-statistics/5641-gender-statistics> Статистика
10. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 22-apreldagi 252-son *"O'zbekiston Respublikasi fuqarolarini xorijda tashkillashtirilgan tartibda ishga joylashtirish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"*gi qarori // *Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.* – 2025. – URL: <https://lex.uz/uz/acts/-7487706> Lex.uz
11. World Bank. *Remittances & Migration.* – Washington, DC: World Bank. – URL: <https://www.worldbank.org/en/brief/2024/09/18/remittances-knomad> World Bank
12. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. *Doimiy aholi soni – jami: 1991–2026-yillar statistik qatori.* – SIAT statistik axborot tizimi. – URL: <https://siat.stat.uz/data/2441/>